

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ

Мета роботи – розкрити роль творчого освітнього середовища в процесі реалізації творчого потенціалу майбутніх художників (з досвіду роботи викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка); проаналізувати поняття середовищного підходу, освітнього середовища, творчого освітнього середовища.

Методологія. Методологічну основу дослідження становлять комплексний підхід, за яким проблема, що досліджується, розглядається як невід’ємна складова професійної підготовки майбутніх художників; загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація; принципи науковості, історизму, діалектичності, об’єктивності. Особливе значення надається аналізу та порівнянню науково-методичної літератури, аналізу професійного досвіду викладачів кафедри мистецьких дисциплін (секція «Образотворче мистецтво»).

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації підходів до розуміння поняття «Творче освітнє середовище» та визначенні його різномірної структури; системному аналізі творчого освітнього середовища ВНЗ (на прикладі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка) в контексті проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх художників.

Висновки. Організація та розвиток творчого освітнього середовища у ЗВО відіграє одну з провідних ролей у справі реалізації творчого потенціалу майбутніх художників. Ключовим моментом тут є те, що проблема має вирішуватися комплексно, з відпрацюванням по кожному з існуючих рівнів творчого освітнього середовища: міжособистісному, груповому, загальноуніверситетському та регіональному (місцевому). Як показує досвід роботи викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка така організація навчально-виховного процесу дозволяє залучити студентів до активної творчої взаємодії, у практичну діяльність, забезпечити розвиток інтересу до творчої діяльності, творчого мислення, створення позитивного мікроклімату у групі.

Проблема реалізації творчого потенціалу майбутніх художників в контексті формування творчого освітнього середовища у ЗВО сьогодні активно вивчається та обговорюється у науковому співтоваристві, проте, на нашу думку, слід окреслити ряд перспективних аспектів, що потребуватимуть вирішення у найближчій перспективі: 1) забезпечення творчого освітнього середовища для студентів в контексті дистанційної форми навчання; 2) посилення ролі регіонального рівня творчого освітнього середовища через співпрацю ЗВО з місцевими культурно-освітніми установами; 3) вихід на міжнародний рівень творчого освітнього середовища через активну грантову діяльність.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал, освітнє середовище, студенти.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. Розвиток творчого потенціалу особистості, яка володіє художньо-образним світоглядом, здатністю до самореалізації у професійній діяльності є сьогодні одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері вищої освіти. Відтак, головним орієнтиром української освіти стає створення об’єктивних умов для саморозвитку молодого покоління та наукове розуміння проблеми розвитку творчого потенціалу з її активізацією у творчому самовираженні студентів. Однак, особистісні мистецько-культурні, духовні устремління без певних умов освітнього середовища не є визначальними шляхами розвитку творчого потенціалу.

Усвідомлення необхідності активного творчого розвитку особистістю, яка здатна до самореалізації, пов’язане з пошуками нових форм та способів самовираження та вимагає мобілізації усіх творчих сил.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми професійної підготовки художників досить широко висвітлені у науковій та методичній літературі у галузі образотворчого мистецтва (В. Радкевич, Л. Міляєва, Т. Корнішева, Л. Побережна, Н. Фомічова, М. Пічкур, І. Бондар; А. Яланський), а також декоративно-ужиткового мистецтва та народних промислів (О. Піддубна, Л. Оршанський,

П. Гусєва, М. Тимоненко, Ю. Салтанова); педагогіки й психології мистецької освіти (Н. Миропольська, О. Рудницька, І. Туманов, Г. Падалка, В. Рибалка, С. Максименко, В. Моляко, А. Гройсман та ін.).

Питаннями середовищного підходу та впливу середовища на особистість у різний час займалися Д. Ватсон, Б. Ананьєв, В. Рубцов, А. Деркач, Л. Новікова, О. Газман, М. Кларін, В. Слобідчиків, А. В. Мудрік, Д. Фельдштейн, В. Ясвін та інші. Філософсько-психологічні аспекти проектування освітнього середовища та проблеми взаємовідносин викладача та студента в освітньому середовищі представлені в дослідженнях Дж. Гібсона, Ю. Колісник-Гуменюк, С. Любомирської, Т. Браун, Л. Ордіної, О. Рудницької, В. Панова та ін.

Розвиток художньої освіти не залишається осторонь глобальних змін у суспільстві, адже виникають нові вимоги щодо організації освітнього процесу. Тому проблема пошуку ефективних форм та методів розвитку творчого потенціалу майбутніх художників знаходить своє вирішення шляхом створення та вдосконалення дійсно творчого освітнього середовища у ЗВО.

Мета роботи – розкрити роль творчого освітнього середовища в процесі реалізації творчого потенціалу майбутніх художників (з досвіду роботи викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка); проаналізувати поняття середовищного підходу, освітнього середовища, творчого освітнього середовища.

Методологія. Методологічну основу дослідження становлять комплексний підхід, за яким проблема, що досліджується, розглядається як невід’ємна складова професійної підготовки майбутніх художників; загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація; принципи науковості, історизму, діалектичності, об’єктивності. Особливе значення надається аналізу та порівнянню науково-методичної літератури, аналізу професійного досвіду викладачів кафедри мистецьких дисциплін (секція «Образотворче мистецтво»).

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації підходів до розуміння поняття «Творче освітнє середовище» та визначенні його різномірної структури; системному аналізі творчого освітнього середовища ЗВО (на прикладі Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка) в контексті проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх художників.

Результати дослідження. Одне з найбільших протиріч сьогодні – дисбаланс взаємодії навчальних та творчих завдань в освітньому процесі художніх спеціальностей. Так, нерідко через свідоме превалювання розвитку спеціальних образотворчих навичок (певні композиційні уміння, навички у роботі з художніми інструментами та матеріалами тощо) спостерігається нехтування розвитком не менш важливої сфери підготовки майбутнього фахівця – творчої спрямованості діяльності студентів через орієнтацію на загальнолюдські цінності [1].

Реалізація творчого потенціалу майбутніх художників здійснюється у процесі навчання за умов дотримання низки психолого-педагогічних умов, наприклад, формування ціннісного ставлення студентів до творчого саморозвитку; включення студентів до практичної творчої діяльності; проектування комплексу завдань для студентів, пов’язаного із розвитком творчого потенціалу; використання можливостей аудиторної та позааудиторної роботи; врахування специфіки факультету тощо. Особлива роль відводиться створенню та удосконаленню творчого освітнього середовища.

Аналіз підходів до розгляду сутності освітнього середовища дозволяє зробити висновок про те, що *освітнє середовище* є підсистемою соціокультурного середовища, а значить, його можна розглядати і як сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій, і як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості студента. В контексті теми нашого дослідження другий підхід є особливо актуальним.

Соціокультурне середовище окремого регіону безсумнівно впливає на культуротворче середовище закладу вищої освіти. Оскільки розвиток творчого потенціалу майбутніх художників, на наше переконання, не можна розглядати відірвано від духовно-культурного розвитку особистості засобами мистецтва, то варто говорити про інтеграцію творчого освітнього середовища ЗВО у регіональне соціокультурне середовище.

Важливим для нас у цьому аспекті є дослідження Л. Ордіної, предметом якого стало визначення сутності культуротворчого середовища закладу вищої освіти, що відображає ідеї та цінності сучасної парадигми освіти [3]. Так, вчена розглядає культуротворче середовище як цілісну систему, структурні елементи якого використовуються суб’єктами освітнього процесу для засвоєння і трансляції гуманістичних цінностей, які здатні забезпечити формування основ нового культуротворчого та соціально-педагогічного мислення суб’єктів освітнього простору вищого навчального закладу [Там само]. І, відповідно, Л. Ордіна визначає формування культуротворчого середовища як поетапний процес цілеспрямованої діяльності всіх суб’єктів освітнього соціуму, де кожен етап відрізняється від попереднього ступенем залучення студентів до самостійних дій творчого спрямування у різних видах професійної діяльності [Там само].

Таким чином, можемо спостерігати прямий зв’язок між формуванням культуротворчого середовища у ЗВО та розвитком творчого потенціалу майбутніх художників, які залучаються до самостійних дій творчого спрямування.

Розвиток культуротворчої особистості студента в контексті освітньої програми «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка розглядається як обов’язкова умова повноцінної реалізації творчого потенціалу майбутніх художників. Дисципліни теоретичного циклу підготовки («Екологія культури», «Музейна педагогіка», «Теорія та історія образотворчого мистецтва» тощо) сприяють формуванню цілісного

сприйняття світу мистецтв, культурно-мистецьких процесів в історичній ретроспективі з опертям на регіональні особливості соціокультурного середовища.

Творче освітнє середовище дозволяє сформувати особистість, яка характеризується активністю освоєння та перетворення навколишнього світу, високою самооцінкою, відкритістю та свободою своїх суджень та вчинків. Сутність цього середовища – спільний пошук, спільна дія, творчі суперечки рівних партнерів. Причому таке середовище може вибудовуватися на різних рівнях: міжособистісному, що характеризується присутністю творчої взаємодії викладача та студента чи студентів у групі; груповому, що передбачає спільну творчість як стиль життєдіяльності навчальної групи у вузі; вузівському, що дозволяє виявляти креативність в освітньому середовищі вузу [2].

Міжособистісний рівень творчого освітнього середовища (творча взаємодія викладача та студента) формується в межах студентоцентрованого підходу та починається з демократичного обрання активу групи (старости, зам. старости, профгрупорга) в перші дні навчання. Так, кожен студент, хто бажає обійняти посаду старости групи має право представити свою кандидатуру на розсуд колективу групи та куратора, а потім, шляхом голосування, відбувається обрання. Так проявляється активність особистості, відкритість та свобода суджень, що є запорукою подальшої побудови унікальної траєкторії саморозвитку з реалізацією творчого потенціалу особистості. Демократичність у спілкуванні викладача та студента каталізує процес розкриття творчого потенціалу і в межах аудиторного навчання, коли постановка навчальних завдань та їх подальше виконання пропускається крізь призму індивідуального підходу – врахування творчого бачення студентів.

Груповий рівень творчого освітнього середовища починає формуватися в межах творчої взаємодії студентів у групі в процесі підготовки до традиційного проекту факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка під назвою «Презентація. Свято першокурсника». Цей проєкт організовується після декількох місяців навчання, щоб у студентів був час добре познайомитися та налагодити комунікаційні процеси. Завдання кожної групи – творчо представити свій колектив, враховуючи особливості своєї спеціальності, на загально-факультетському концертному заході. Підготовка до такого відповідального заходу цілком спирається на творчий потенціал студентів в процесі колективної взаємодії. Таким чином, студент-першокурсник має змогу з перших днів навчання відчути дух творчості, проявити свою активну позицію на міжособистісному та груповому рівнях.

Як відомо, творчість народжується в процесі діяльності, тому груповий рівень творчого освітнього середовища продовжує розвиватися й в межах реалізації соціальних художніх проєктів за участі наших студентів-художників. Наприклад, розпис спортивної зали Чернігівського дошкільного навчального закладу №76 «Золота рибка» або розпис вхідної групи та коридору спеціалізованої загальноосвітньої школи №2 I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов. Реалізація творчого потенціалу відбувається тут як за рахунок активного включення майбутніх художників в процес пошуку ідей сюжетного наповнення розписів, так й в процесі практичної реалізації проєкту в матеріалі.

Вузівський рівень творчого освітнього середовища яскраво виявляється в межах конкурсу «Студент року». Це щорічний загальноуніверситетський конкурс, що проводиться вже понад 20 років у стінах Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Номінації конкурсу (талант року, відкриття року, творча особистість) дають рівні можливості для кожного студента розкрити свій творчий потенціал в тому, чи іншому виді діяльності. Нагородження номінантів відбувається у вигляді концертної програми в актовій залі університету у присутності великої кількості гостей. Такий захід слугує додатковим стимулом для студента брати участь у конкурсі, адже визнання та популярність у середовищі ЗВО є бажаним бонусом для молодої людини.

Розвиток творчого освітнього середовища на рівні університету забезпечується й організацією на постійній основі щорічних студентських художніх виставок за результатами пленерної практики та до Дня художника. Такі виставки потужно стимулюють реалізацію творчого потенціалу студентів-художників. Творчі та академічні роботи майбутніх художників залучаються до оформлення різноманітних загальноуніверситетських заходів, наприклад, літературно-музична зустріч з нагоди 90-річчя з дня народження П.Г. Зуба тощо.

Також творче освітнє середовище не обмежується університетським рівнем, а й виходить на міський, що виявляється в співпраці ЗВО із місцевими культурно-освітніми установами. Так, цього року викладачами кафедри Мистецьких дисциплін Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка налагоджено творчу співпрацю з Чернігівською обласною універсальною науковою бібліотекою імені В.Г. Короленка. На базі бібліотеки функціонує відділ мистецтв, у співпраці з яким народився спільний проєкт «Відкриваємо нові імена». В межах цього проєкту будуть представлятися творчі особистості із числа студентів-художників, що розповідатимуть про себе, свій творчий шлях та демонструватимуть свої творчі здобутки у вигляді міні-виставки. На час воєнного стану буде реалізовуватися формат відео інтерв'ю з подальшим розміщенням контенту на сайтах закладів (учасників проєкту) та у соціальних мережах.

Місцевий рівень творчого освітнього середовища значно посилюється через співпрацю кафедри мистецьких дисциплін із Чернігівською обласною організацією Національної спілки художників України. При Чернігівському осередку функціонує велика виставкова зала, де на постійній основі відбуваються презентації як тематичних, так й персональних художніх виставок професійних художників Чернігівщини. Виставкова зала працює кожного дня з безкоштовним відвідуванням для усіх бажаючих.

Студенти-художники Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка разом із викладачами постійно слідкують за анонсами майбутніх виставок та із задоволенням їх відвідують. Такі заходи перетворюються на позааудиторні заняття з акцентом на художній, мистецтвознавчий аналіз побаченого та формування особистісно-ціннісного ставлення. В контексті розвитку творчого потенціалу майбутніх художників такі заняття мають надзвичайно мотивуючий вплив, адже студенти мають змогу долучитися до результатів творчого процесу художників-професіоналів, побачити тенденції сучасного образотворчого мистецтва та оцінити професійний рівень до якого треба прагнути.

Співпраця з місцевими стейкхолдерами (комунальний заклад позашкільної мистецької освіти Чернігівська дитяча художня школа; Чернігівський обласний художній музей імені Григорія Галагана; Чернігівська міська школа мистецтв; Чернігівський обласний палац дітей та юнацтва) дозволяє розширити та вдосконалити творче освітнє середовище ЗВО. Так, співпраця із Чернігівською дитячою Художньою школою, Чернігівською місцевою школою мистецтв та Чернігівським обласним палацом дітей та юнацтва в контексті практичної підготовки студентів розкриває особливості художньо-педагогічної роботи із молоддю та, тим самим, розширює творчі горизонти майбутніх художників.

Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація не була б повноцінною без тісної співпраці з Чернігівським обласним художнім музеєм імені Григорія Галагана. Розташований на території древнього княжого міста у пам'ятці архітектури 19 століття, він навіть зовні відповідає уявленню про музей як про місце, що несе на собі відбиток часу, відблиск історії та культури нашого народу. Музейне освітнє середовище тут сповнене шедеврами західноєвропейського та українського мистецтва, унікальною колекцією козацько-старшинського роду Галаганів з музейного зібрання, що налічує понад 9 тисяч творів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва від 16 століття і до сьогодення, включаючи іконописну спадщину часів українського бароко, народні картини «Козак-Мамай», полотна голландських, фламандських, французьких, італійських митців [4]. В контексті таких вибіркових дисциплін навчального плану як «Музейна педагогіка», «Екологія культури», «Арт-терапія» музейне освітнє середовище розглядається як винятковий засіб розвитку творчого потенціалу студентів. Адже, навіть, процес сприймання оригінальних творів образотворчого мистецтва різних жанрів та епох провокує у свідомості майбутнього художника неабиякий емоційний сплеск, що цілком здатен надихнути на створення нового художнього образу. Також художній музей сьогодні можна назвати культурним центром місцевого значення, оскільки окрім класичної форми співпраці із глядачем, тут пропонується організація концертів, майстер-класів, інших культурно-освітніх заходів. Цінним для нас є й той факт, що віднедавна у штаті музею працює реставратор-професіонал, за діяльністю якого мають змогу спостерігати наші студенти-художники.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що організація та розвиток творчого освітнього середовища у ЗВО відіграє одну з провідних ролей у справі реалізації творчого потенціалу майбутніх художників. Ключовим моментом тут є те, що проблема має вирішуватися комплексно, з відпрацюванням по кожному з існуючих рівнів творчого освітнього середовища: міжособистісному, груповому, загально-університетському та регіональному (місцевому). Як показує досвід роботи викладачів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка така організація навчально-виховного процесу дозволяє залучити студентів до активної творчої взаємодії, у практичну діяльність, забезпечити розвиток інтересу до творчої діяльності, творчого мислення, створення позитивного мікроклімату у групі.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проблема реалізації творчого потенціалу майбутніх художників в контексті розвитку творчого освітнього середовища у ЗВО сьогодні активно вивчається та обговорюється у науковому співтоваристві, проте, на нашу думку, слід окреслити ряд перспективних аспектів, що потребуватимуть вирішення у найближчій перспективі: 1) забезпечення творчого освітнього середовища для студентів в контексті дистанційної форми навчання; 2) посилення ролі регіонального рівня творчого освітнього середовища через співпрацю ЗВО з місцевими культурно-освітніми установами; 3) вихід на міжнародний рівень творчого освітнього середовища через активну грантову діяльність.

References

1. Колісник-Гуменюк Ю. С. Сутність та структура професійно-педагогічної підготовки викладача професійно-художніх дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи*. Збірник наукових праць. Вип. 5. Київ-Львів-Бережани-Гомель, 2019. С. 42-50.
Kolisnyk-Humeniuk Yu. S. (2019). Sutnist ta struktura profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vykladacha profesiino-khudozhnikh dystsyplin [The essence and structure of professional and pedagogical training of a teacher of professional and artistic disciplines]. *Suchasni tendentsii rozvytku osvity y nauky : problemy ta perspektyvy*. Zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 5. Kyiv-Lviv-Berezhany-Homel, 2019. 42-50.
2. Олексеева С. Ю. Створення творчого освітнього середовища як умова формування готовності студентів до розвитку творчого потенціалу школярів. *Сучасні проблеми науки й освіти*. 2015. № 6. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=23053> (дата звернення: 11.01.2023).
Oleksieieva Ye. Iu. (2015). Stvorennia tvorchoho osvitnoho seredovishcha yak umova formuvannia hotovnosti studentiv do rozvytku tvorchoho potentsialu shkoliariv [The creation of a creative educational environment as a condition for the formation of students' readiness for the development of the creative

- potential of schoolchildren] // Suchasni problemy nauky y osvity, 2015. № 6. Retrieved from: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=23053>
3. Ордіна Л. Л. Культуротворче середовище вищого навчального закладу як педагогічний феномен. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5720/Ordina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.01.2023)
Ordina L. L. (2017). Kulturotvorche seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu yak pedahohichniy fenomen [Cultural environment of a higher educational institution as a pedagogical phenomenon]. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5720/Ordina.pdf?sequence=1>
 4. Чернігівський обласний художній музей імені Г. Галагана. Вікіпедія : Вільна Енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернігівський_обласний_художній_музей_імені_Григорія_Галагана (дата звернення: 15.01.2023).
Chernihivskyi oblasnyi khudozhnii muzei imeni H. Halahana (2022). Vikipediia [Chernihiv Regional Art Museum named after H. Galahan. Wikipedia] : Vilna Entsyklopediia. Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернігівський_обласний_художній_музей_імені_Григорія_Галагана

Sylko Yvgen

ORCID 0000-0002-9698-4993

*Candidate of pedagogic sciences (Ph.D. in Pedagogics),
Associate Professor of the Department of Art Disciplines;
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: evgen_silko@ukr.net*

FORMATION OF A CREATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A CONDITION FOR REALIZING THE CREATIVE POTENTIAL OF FUTURE ARTISTS

The purpose of the article is to reveal the role of a creative educational environment in the process of realizing the creative potential of future artists (from the experience of the teachers of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»); analyze the concept of environmental approach, educational environment, creative educational environment.

Methodology. The methodological basis of the research is a comprehensive approach, according to which the problem under investigation is considered as an integral component of the professional training of future artists; general scientific methods: analysis, synthesis, generalization, systematization; principles of scientificity, historicism, dialectics, objectivity. Special importance is given to the analysis and comparison of scientific and methodical literature, the analysis of the professional experience of teachers of the department of art disciplines (section «Fine Art»).

The scientific novelty of the study consists in the systematization of approaches to the understanding of the concept of «Creative educational environment» and the definition of its multilevel structure; systematic analysis of the creative educational environment of higher educational institutions (on the example of T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium») in the context of the problem of developing the creative potential of future artists.

Conclusions. The organization and development of the creative educational environment at university plays one of the leading roles in realizing the creative potential of future artists. The key point here is that the problem should be solved comprehensively, with practice at each of the existing levels of the creative educational environment: interpersonal, group, university-wide and regional (local). As the work experience of the teachers of the T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», such an organization of the educational process allows students to be involved in active creative interaction, in practical activities, to ensure the development of interest in creative activities, creative thinking, and the creation of a positive microclimate in the group.

The problem of realizing the creative potential of future artists in the context of the formation of a creative educational environment in a higher education institution is currently being actively studied and discussed in the scientific community, however, in our opinion, a number of promising aspects that will require a solution in the near future should be outlined: 1) provision of a creative educational environment for students in the context of distance education; 2) strengthening the role of the regional level of the creative educational environment through the cooperation of higher education institutions with local cultural and educational institutions; 3) access to the international level of a creative educational environment through active grant activity.

Keywords: *creativity, creative potential, educational environment, students.*

Стаття надійшла до редакції 16.01.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Т. В. Скорик